

Αμασείας Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)

Περίληψη :

Ιστορία της μητροπόλεως Αμασείας από το 15ο αιώνα ως την ανταλλαγή των πληθυσμών. Μέσα από την ιστορία της μητρόπολης δίνονται στοιχεία για την οικονομική, πληθυσμιακή και πνευματική ζωή της περιοχής.

Γεωγραφική Θέση

Αμάσεια, Σαμψούντα

Ιστορική Περιοχή

Πόντος

1. Ο χώρος - ιστορικά στοιχεία

Η εκκλησιαστική διαίρεση του Πόντου κατά την Πρωτοβυζαντινή περίοδο ταυτιζόταν με την πολιτική, έτσι τα όρια της μητροπόλεως Αμασείας συνέπιπταν με τα όρια της επαρχίας Ελενοπόντου και ενσωμάτωναν έξι επισκοπές: Αμισού, Σινώπης, Ιβόρων, Ανδράπων, Ζαλίχου και Ζήλων. Η μητρόπολη Αμασείας κατά το 10ο αιώνα καταλάμβανε την 11η θέση ανάμεσα στις μητροπόλεις του Οικουμενικού Πατριαρχείου, από την οποία υποβιβάστηκε κατά την εποχή του Ανδρόνικου Β' Παλαιολόγου στη 15η. Ο υποβιβασμός αυτός πιθανότατα σχετίζεται με την εξασθένηση του ρόλου και των λειτουργιών της μητρόπολης, την απενεργοποίηση των επισκοπών της και τη συρρίκνωση του χριστιανικού στοιχείου που επέφερε η τουρκική κατάκτηση από το 12ο αιώνα και εξής. Η μητρόπολη Αμασείας πάντως, σε αντίθεση με τις άλλες εκκλησιαστικές αρχές του ποντιακού χώρου, δεν παρουσιάζει ενδείξεις μακράς ερήμωσης και από το 15ο αιώνα η συνεχής ενεργή λειτουργία της είναι δεδομένη. Στο σημείο αυτό η μητρόπολη Αμασείας ομοιάζει με αυτή της Τραπεζούντας, με τη σημαντική διαφορά ότι στην περίπτωση της πρώτης η τουρκική εξουσία ήταν πραγματικότητα από το 12ο αιώνα, ενώ στην περίπτωση της δεύτερης μόλις με την οθωμανική κατάκτηση του 1461. Είναι χαρακτηριστικό ότι η μητρόπολη Αμασείας υψώθηκε το 15ο αιώνα στη 13η σειρά πρωτοκαθεδρίας για να επανέλθει αργότερα στην 11η.¹

Σώζονται ονόματα μητροπολιτών του 15ου αιώνα –Ιωάσαφ (1434-1439) και Δανιήλ (1450)–² ενώ λίγο πριν από το 1470 αναφέρεται ο Παχώμιος που εγκατέλειψε τη μητρόπολη για την αντίστοιχη εκκλησιαστική διοίκηση της Κάφα στην Κριμαία. Υπάρχουν ακόμη αναφορές για μητροπολίτες το 1499 και το 1546.³ Από τα μέσα του 16ου ως τον 20ό αιώνα, η σειρά των μητροπολιτών αρχίζει από το Σαββάτιο (1547) και συνεχίζεται ως εξής: Γεννάδιος (1563), Ιωάσαφ (1572-1578), Γρηγόριος (1617-1630), Ζαχαρίας, Μελέτιος, Ιεζεκιήλ (1635-1641), Μητροφάνης (1641-1644), Αρσένιος (1644), Παρθένιος (1645), Κύριλλος (1651), Κοσμάς (1652-1656), Γεράσιμος (1656-1660), Κοσμάς (1667-1668), Γεράσιμος (1668), Ιωάσαφ (1668-1671), Γεράσιμος (1672), Διονύσιος (1717-1720), Αγαπητός (1725), Καλλίνικος (1732), Βενιαμίν (1756), Γαβριήλ (1766), Διονύσιος (1771-1780), Παΐσιος (1780-1795), Κωστάντιος (1798), Νεόφυτος (1809-1826), Διονύσιος (1826-1827), Νεόφυτος (εκ νέου 1827-1827), Μελέτιος (1828-1830) Διονύσιος (εκ νέου 1830-1835), Καλλίνικος (1835-1847), Κύριλλος (1847-1855), Σωφρόνιος (1855-1863), Σωφρόνιος (1863-1887), [Ανθίμος Αλεξούδης](#) (1887-1909) και [Γερμανός Καραβαγγέλης](#) (1909-1923).⁴

Τα όρια της μητροπόλεως Αμασείας στα ΒΑ ακολουθούσαν από τις ακτές του Πόντου τις ανατολικές όχθες του Ίριδος ποταμού (Yeşil Irmağ) κι έπειτα, διαγράφοντας ένα μεγάλο τόξο προς τα νότια, κατέληγαν ΒΔ στη Μαύρη Θάλασσα δυτικά του Ιστεφάν.⁵ Ο χώρος αυτός ταυτιζόταν κυρίως με το [σαντζάκι](#) Αμασείας του [βιλαετίου](#) της Σεβαστείας και το [σαντζάκι](#) Σαμψούντας του βιλαετίου Τραπεζούντας, αλλά εκτεινόταν και σε μικρό μέρος του βιλαετίου της Κασταμονής (στην περιφέρεια της Σινώπης).⁶ Ο χώρος πνευματικής δικαιοδοσίας του μητροπολίτη Αμασείας ήταν περιορισμένος συγκριτικά με τον αντίστοιχο του μητροπολίτη Νεοκαισαρείας· η επαρχία Νεοκαισαρείας μάλιστα περιέκλειε από όλες τις πλευρές αυτήν της Αμασείας, η τελευταία όμως είχε πιο πυκνό ελληνορθόδοξο στοιχείο, ιδίως στις περιφέρειες Σαμψούντας και [Πάφρας](#).

Αμασείας Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)

Κατά την πρόσφατη περίοδο, η έδρα του μητροπολίτη Αμασείας βρισκόταν στην [Αμισό](#) (Σαμψούντα, τουρκ. Samsun).⁷ Η πόλη ήταν έδρα του σαντζακίου Τζανίκ, του [βιλαετιού Τραπεζούντος](#), χτισμένη αμφιθεατρικά στο μοιχό ενός μεγάλου κόλπου, σε απόσταση 3 χλμ. από τα ερείπια της [αρχαίας Αμισού](#). Η πόλη διαιρούνταν σε δύο τμήματα, την Άνω Αμισό (Καδή-κιοϊ) και την Κάτω ή κυρίως Αμισό.⁸ Σαράντα οκτώ χιλιόμετρα από την πόλη, στη δυτική άκρη του Σαντζακίου, βρισκόταν η [Πάφρα](#) (Bafra), έδρα ομώνυμου [καζά](#) και επισκοπής που υπαγόταν στη μητρόπολη Αμασείας.⁹

Η αρμοδιότητα του μητροπολίτη Αμασείας έφτανε δυτικά ως την περιφέρεια της Σινώπης (Sinop), που αποτελούσε έδρα του ομώνυμου σαντζακίου που υπαγόταν στο [βιλαέτι Κασταμονής](#) και ήταν χτισμένη πάνω στη στενή λωρίδα γης του ακρωτηρίου Μπούτζεπε - Μπουρούν και στα ερείπια της αρχαίας πόλης. Στα χωριά γύρω από τη Σινώπη κατοικούσαν λίγοι Έλληνες που υπάγονταν εκκλησιαστικά στη μητρόπολη Αμασείας.¹⁰ Η πόλη της Σινώπης όμως υπαγόταν στο μητροπολίτη Νεοκαισαρείας. Δυτικά της Σινώπης βρισκόταν ο μικρός παραθαλάσσιος οικισμός Ιστεφάν (Στεφάνη), έδρα του καζά Αγιατζίκ. Στην ενδοχώρα νότια, στη δεξιά όχθη του παραπόταμου του Άλυ, Γκιок - Ιρμάκ, ήταν το Μπογιαμπάτ που αποτελούσε έδρα καζά, με αμιγή τουρκικό πληθυσμό.¹¹

Η Αμάσεια (Amasya) ανήκε στο [βιλαέτι Σεβαστείας](#) και ήταν έδρα του ομώνυμου σαντζακίου. Η πόλη βρισκόταν πάνω στις όχθες του ποταμού Ίριδος και θεωρούνταν τόπος ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς. Ο Π. Κοντογιάννης αναφέρει ότι οι Έλληνες της πόλης διατηρούσαν ναό που ήταν αφιερωμένος σε τρεις αγίους, τον άγιο Γεώργιο, τον άγιο Χαράλαμπο και τον άγιο Βασίλειο, αρχιεπίσκοπο Αμασείας.¹² Η επιβίωση της μητρόπολης στο χρόνο όμως χαρακτηρίζεται από μια αδιάκοπη πάλη με τις δυσμενείς συνθήκες που την κατέτρεχαν, καθώς η μικρή κοινότητα ήταν περικυκλωμένη από μουσουλμανικούς πληθυσμούς και υπέφερε από οικονομικές στερήσεις και περιοδικές απουσίες του μητροπολίτη. Η μητρόπολη ωστόσο εμφανίζεται στους πατριαρχικούς καταλόγους του 15ου αιώνα και εξακολουθεί να υπάρχει ως τις αρχές του 20ού.¹³

Την προβληματική πληθυσμιακή σύνθεση του ποιμνίου της μητρόπολης σημειώνουν οι μελανές περιγραφές του Πατριάρχη Ιεροσολύμων Δοσιθέου. Όπως κατέγραψε μετά την περιοδεία του στον Πόντο το 1681, ο χριστιανικός πληθυσμός της Αμασείας ήταν πολύ μικρός, σε αντίθεση με τις γειτονικές της περιοχές. Βέβαια και στην Κερασούντα και στην επαρχία Τραπεζούντος συνάντησε έντονη ερήμωση, που οφειλόταν στους εξισλαμισμούς και στη φυγή.¹⁴ Φυσικά, σημαντικά προβλήματα για τη λειτουργία της μητρόπολης απαριθμούνται από το 14ο αιώνα.¹⁵ Για το 1523 υπάρχει η μαρτυρία ότι από τις 1.403 οικογένειες της Αμασείας ελάχιστες ήταν οι ελληνορθόδοξες.¹⁶ Εξαιτίας των δυσχερών συνθηκών στην πόλη, η έδρα της μητρόπολης μεταφέρθηκε στην Αμισό, όπου οι συνθήκες ήταν ευνοϊκότερες.¹⁷

2. Πληθυσμιακές πληροφορίες

Η Αμισός είχε κατά τον Π. Κοντογιάννη 25.000 κατοίκους, από τους οποίους 12.000 ήταν μουσουλμάνοι, 11.000 Ελληνορθόδοξοι και 1.500 Αρμένιοι.¹⁸ Για τη χρονιά της καταστροφής (1922) δίνονται πολύ μεγαλύτερα νούμερα – 40.000 συνολικός πληθυσμός, μεταξύ αυτών 20.000 Ελληνορθόδοξοι.¹⁹ Ο πληθυσμός της πόλης αυξήθηκε το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα με τη μετοίκηση Τούρκων, Ελληνορθόδοξων (από την Καραμανία, την Καπαδοκία και την Τραπεζούντα) και Αρμενίων.²⁰

Η Πάφρα είχε 11.000 κατοίκους.²¹ Ο πληθυσμός της Σινώπης ήταν 15.000, από τους οποίους 5.000 Ελληνορθόδοξοι. Στα χωριά κοντά στη Σινώπη κατοικούσαν λίγοι Ελληνορθόδοξοι.²² Το Ιστεφάν είχε 1.200 κατοίκους και γενικά ο πληθυσμός του καζά Αγιατζίκ ήταν στην πλειονότητά του χριστιανικός.²³ Η πόλη της Αμασείας αριθμούσε 30.000-40.000 κατοίκους, μεταξύ των οποίων οι Ελληνορθόδοξοι έφθαναν τις 2.000.²⁴ Γενικά, το σαντζάκι Αμασείας κατά τη δεκαετία του 1910 αριθμούσε 198.000 μουσουλμάνους, 50.600 Αρμένιους και 36.739 Ελληνορθόδοξους σε σύνολο 285.339 κατοίκων.²⁵

3. Οικονομία

Αμασείας Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)

Η πόλη της Αμισού βρισκόταν σε στρατηγική εμπορικά τοποθεσία, όντας το φυσικό λιμάνι μιας εκτεταμένης και πλούσιας ενδοχώρας. Οι αυξημένες εμπορικές δραστηριότητες της πόλης αφορούσαν τη διακίνηση της παραγωγής σιτηρών, καπνού και λοιπών αγροτικών προϊόντων προς τα μεγάλα κέντρα του οθωμανικού κράτους και των παραλίων του Ευξείνου Πόντου.²⁶ Εξάλλου αναφέρεται ότι στην περιοχή της παράγονταν τα καλύτερα καπνά της Μικράς Ασίας, μαζί με αυτά άλλων δύο περιοχών του Πόντου, της Πάφρας (που ανήκε στη δικαιοδοσία της μητρόπολης Αμασείας) και της Τραπεζούντος. Τα καπνά της Αμισού προτιμούνταν στις εξαγωγές προς χώρες όπως η Μεγάλη Βρετανία, η Γερμανία, η Ρωσική Αυτοκρατορία, η Αυστροουγγαρία και άλλες μικρότερες.²⁷

Η Αμισός, λοιπόν, καθώς αποτελούσε το επίνειο μιας πλειάδας περιφερειών (Αμασείας, [Τοκάτης](#), [Υοσγάτης](#), [Καισαρείας](#), [Σεβαστείας](#)), είχε εμπορική κίνηση που σύμφωνα με τα στοιχεία που παραδίδει ο Π. Κοντογιάννης ήταν σημαντική. Κατά το έτος 1911 προσέγγισαν το λιμάνι της Αμισού 700 ατμόπλοια, με εισαγωγές ύψους 28,5 εκατ. γαλλικών φράγκων και εξαγωγές 50 εκατ. φράγκων. Δείγμα ευπορίας άλλωστε ήταν οι επαύλεις πλουσίων Ελληνορθόδοξων και Αρμενίων που ανεγείρονταν στα προάστια της πόλης.²⁸

Η Σινόπη αντίθετα, παρά της ωραίες οικίες της, την ίδια περίοδο είχε μειωμένη εμπορική κίνηση. Όπως αναφέρει ο Κοντογιάννης, το εξαιρετικό λιμάνι της είχε χάσει το μεγαλείο που το χαρακτήριζε όταν ήταν τελικός σταθμός του δρόμου των καραβιών από την Καππαδοκία και τις περιοχές του Ευφράτη.²⁹ Αξιόλογες πάντως παρέμειναν η αλιεία τόνου και η καπνοπαραγωγή, ενώ η πόλη είχε εργαστήρια κατεργασίας της πλούσιας ξυλείας καθώς και πολυάριθμους τεχνίτες.³⁰ Όσον αφορά γενικότερα την αλιεία στις περιοχές της μητροπόλεως Αμασείας, στον κάτω ρου των ποταμών Άλυ και Ίριδος αλιεύονταν οξύρυγχοι και στην Πάφρα παραγόταν επιτόπιο χαβιάρι.³¹

Η περιοχή της Αμασείας είχε σιτοβολώνες και αμπελώνες και παρήγε επίσης μετάξι, όπιο, μήλα και μπάμιες, οι οποίες αποξηραίνονταν και αποστέλλονταν στην Κωνσταντινούπολη και σε άλλους προορισμούς μέσα σε κιβώτια.³² Αναφέρονται πάντως ως ιδιαίτερα ονομαστά τα τρία είδη μήλων που καλλιεργούνταν στην περιοχή της Αμασείας,³³ η μεγάλη παραγωγή κριθαριού και η εξαγωγή του από την Αμισό,³⁴ καθώς και ο περίφημος στον Πόντο ερυθρός της οίνος.³⁵ Καλλιεργούνταν επίσης η ρουβία (ερυθρόδανο, ριζάρι), από τις ρίζες της οποίας έβγαιναν φυσικές χρωστικές ουσίες.³⁶

Η πόλη της Αμασείας, προικισμένη από τη φυσική διαμόρφωση του ρου του ποταμού Ίριδος, διέθετε μεγάλο αριθμό νερόμυλων (αλλά παράλληλα και ατμόμυλων στα νεότερα χρόνια) που την καθιστούσαν σημαντικό κέντρο εμπορίας αλεύρων. Σε αυτήν συγκεντρωνόταν η σιτοπαραγωγή των βιλαετιών Σεβαστείας και Αγκύρας, από όπου τα προϊόντα της άλεσης προωθούνταν στην Αμισό για εξαγωγή.³⁷ Για την πόλη στα τέλη του 19ου αιώνα (1898-1899) αγγλικές πηγές σημείωναν ότι οι εξαγωγές της ταπητουργίας της έφθαναν τις 1.225 και 1.320 λίρες Αγγλίας.³⁸ Στην Αμάσεια βέβαια αναφέρεται και μια πληθώρα άλλων τεχνιτών διαφόρων ειδικοτήτων, ενώ κάθε χρόνο στις 25 Οκτωβρίου και για τρεις ημέρες λάμβανε χώρα μεγάλη εμποροπανήγυρις για αγοραπωλησίες κυρίως ζώων.³⁹

Από πλευράς δασικού πλούτου οι ορεινές εκτάσεις του Άκ-νταγ, κοντά στην Αμάσεια και ως τις ακτές του Ευξείνου Πόντου, η περιοχή ανάμεσα στην Αμισό και τον ποταμό Άλυ και το εκτενές δέλτα του ίδιου ποταμού, καλύπτονταν από πυκνά δάση με πλούσια απόδοση ξυλείας.⁴⁰

4. Παιδεία - Πολιτισμός

Οι εκπαιδευτικές προσπάθειες στη μητρόπολη Αμασείας επισκιάζονταν από τη λαμπρότητα της εκπαιδευτικής ανάπτυξης της Τραπεζούντος, όπως φαίνεται από όσα αναφέρει (για τις τελευταίες τουλάχιστον δεκαετίες πριν από την [ανταλλαγή](#)) ο [μητροπολίτης Τραπεζούντος Χρυσανθος](#). Από την επαρχία της Αμασείας λοιπόν, όπως και από τις υπόλοιπες επαρχίες του Πόντου, συνέρρεαν μαθητές στο [Φροντιστήριο της Τραπεζούντας](#) – ένα μεγάλο ίδρυμα που στέγαζε δύο γυμνάσια, εμπορική σχολή, διδασκαλείο και κεντρικό παρθεναγωγείο.⁴¹

Για την Αμισό πάντως είναι γνωστό ότι είχε δημοτικά σχολεία, ημιγυμνάσιο, πλήρες κλασικό γυμνάσιο (του οποίου οι

Αμασείας Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)

απόφοιτοι διορίζονταν από τη μητρόπολη δάσκαλοι σε χωριά της), καθώς και σωματεία και οργανώσεις. Η πόλη είχε επίσης ορφανοτροφείο και γηροκομείο.⁴²

1. ΘΗΕ 2 (1963), σελ. 264, βλ. λ. «Αμάσεια» (Τ. Γριτσόπουλος).
2. ΘΗΕ 2 (1963), σελ. 265, βλ. λ. «Αμάσεια» (Τ. Γριτσόπουλος).
3. Ζαχαριάδου, Ε., *Δέκα τουρκικά έγγραφα για την Μεγάλη Εκκλησία (1483-1567)* (Αθήνα 1996), σελ. 133.
4. ΘΗΕ 2 (1963) σελ. 265, βλ. λ. «Αμάσεια» (Τ. Γριτσόπουλος).
5. Κοντογιάννη, Π., *Χάρτης των εν Μικρά Ασία, Συρία και Αιγύπτω περιφερειών των μητροπόλεων και επισκοπών των ελληνικών πατριαρχείων* (Κωνσταντινούπολη 1909).
6. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 95.
7. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 78.
8. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 77.
9. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 82.
10. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 104-105.
11. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 105-106.
12. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 121.
13. Βρυώνης, Σ., *Η παρακμή του μεσαιωνικού Ελληνισμού της Μικράς Ασίας και η διαδικασία του εξισλαμισμού* (Αθήνα 2000), σελ. 250.
14. Χρυσάνθος, μητροπολίτης Τραπεζούντος, *Η Εκκλησία Τραπεζούντος* (Αθήνα 1933), σελ. 710-711.
15. Βρυώνης, Σ., *Η παρακμή του μεσαιωνικού Ελληνισμού της Μικράς Ασίας και η διαδικασία του εξισλαμισμού* (Αθήνα 2000), 248-249· ΘΗΕ 2 (1963), σελ. 264-265, βλ. λ. «Αμάσεια» (Τ. Γριτσόπουλος).
16. Ζαχαριάδου, Ε., *Δέκα τουρκικά έγγραφα για την Μεγάλη Εκκλησία (1483-1567)* (Αθήνα 1996), σελ. 133.
17. ΘΗΕ 2 (1963), σελ. 265, βλ. λ. «Αμάσεια» (Τ. Γριτσόπουλος).
18. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 77.
19. ΘΗΕ 2 (1963), σελ. 360, βλ. λ. «Αμισός» (Α. Καντώνης).
20. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 77.
21. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 82.

Αμασείας Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)

22. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 104-105.
23. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 106.
24. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 121.
25. Ζαμπαθάς, Ε., *Οι εκ Μικράς Ασίας Ελληνορθόδοξοι πρόσφυγες* (Αθήνα 1969), σελ. 23.
26. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 77.
27. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 394.
28. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 77-78.
29. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 105.
30. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 418, 107, 109.
31. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 418.
32. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 121.
33. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 382.
34. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 391.
35. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 386.
36. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 397.
37. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 121-122.
38. Ιστικοπούλου, Λ., *Η ελληνική ταπητουργία και η ταπητουργός στη Μικρά Ασία (1860-1922)* (Αθήνα 2000), σελ. 90.
39. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 122.
40. Κοντογιάννης, Π., *Γεωγραφία της Μικράς Ασίας* (Αθήνα 1921), σελ. 401.
41. Χρύσανθος, μητροπολίτης Τραπεζούντος, *Η Εκκλησία Τραπεζούντος* (Αθήνα 1933), σελ. 746.
42. ΘΗΕ 2 (1963), σελ. 360-361, βλ. λ. «Αμάσεια» (Α. Καντώνης).

Βιβλιογραφία :

	Αντωνόπουλος Σ., <i>Μικρά Ασία</i> , Αθήναι 1907
	Κοντογιάννης Π., <i>Γεωγραφία της Μικράς Ασίας. Φυσική σύστασις της χώρας, πολιτική γεωγραφία,</i>

Αμασείας Μητρόπολις (Οθωμανική Περίοδος)

	φυσικός πλούτος, Αθήναι 1921
	Βρυώνης Σ. , <i>Η παρακμή του Μεσαιωνικού Ελληνισμού στη Μικρά Ασία και η διαδικασία του εξισλαμισμού από τον 11ο στο 15ο αιώνα</i> , Αθήνα 2000, Γαλαταριώτου Κάτια
	Ζαχαριάδου Ελισάβετ , <i>Δέκα Τουρκικά Έγγραφα για τη Μεγάλη Εκκλησία (1483-1567)</i> , Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών/Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 1996
	Χρυσάνθος Φιλιππίδης, μητροπολίτης Τραπεζούντος , "Η Εκκλησία Τραπεζούντος", <i>Αρχαίον Πόντου</i> , 4/5, 1933, 1-1.070
	Ζαμπαθάς Ε. , <i>Οι εκ Μικράς Ασίας Ελληνορθόδοξοι πρόσφυγες</i> , Αθήνα 1969
	Ιστοκοπούλου Λ. , <i>Η ελληνική ταπητουργία και η ταπητουργός στη Μικρά Ασία (1860-1922)</i> , Αθήνα 2000
	Κοντογιάννης Π. , <i>Χάρτης των εν Μικρά Ασία, Συρία και Αιγύπτω περιφερειών των μητροπόλεων και επισκοπών των ελληνικών πατριαρχείων</i> , Κωνσταντινούπολη 1909
	Γριτσόπουλος Τ. , "Αμάσεια", <i>Θρησκευτική Ηθική Εγκυκλοπαίδεια 2</i> , Αθήνα 1963, Θρησκευτική Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, 263-266
	Καντώνης Α. , "Αμισός", <i>Θρησκευτική Ηθική Εγκυκλοπαίδεια 2</i> , Αθήνα 1963, Θρησκευτική Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, 359-361

Γλωσσάριο :

	βιλαέτι (βαλιλίκι), το
	Η ανώτατη βαθμίδα της διοίκησης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, η οποία αφορούσε μεγάλες διοικητικές περιοχές. Οι μεγάλες επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ονομάζονταν αρχικά εγιαλέτ. Η νέα διαίρεση του 1864 εισήγαγε τον όρο βιλαγιέτ (vilayet), κατά αντιστοιχία προς το γαλλικό διοικητικό όρο département, μικρότερης όμως έκτασης. Ο διοικητής του βιλαγιετιού ονομαζόταν βαλής και είχε εκτεταμένες δικαιοδοσίες.
	καζάς, ο
	Η βασική και κατώτερη βαθμίδα της οθωμανικής επαρχιακής διοίκησης. Περιλάμβανε την άμεση περιφέρεια μιας πόλης ή κομόπολης. Στην Ύστερη Οθωμανική περίοδο ταυτίζεται με το καϊμακαμλίκι.
	σαντζάκι, το (λιβάς, ο)
	Μεσαίου μεγέθους μονάδα επαρχιακής διοίκησης του οθωμανικού κράτους καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας του. Υποδιαίρεση του πρώιμου οθωμανικού εγιαλετιού (ή μπεϊλερμπεϊλικιού) και του ύστερου οθωμανικού βιλαγιετιού. Στην Ύστερη Οθωμανική περίοδο είναι γνωστό και ως μουτεσαριφλίκι.